

zuzana stanislavová

Potvrdzovanie hodnôt

Literárna tvorba

pre deti a mládež 2007

V pohľade na literárnu produkciu roka 2006 sme na margo ďalšieho smerovania pôvodnej tvorby vyslovili optimistickú anticipáciu: prehľadovej štúdií sme dali názov *Nádej na radosť*. Tento optimizmus sa opieral o zreteľné hodnotové posuny, ktoré sme v priebehu posledných rokov v literárnej tvorbe pre deti a mládež pozorovali. Ukázalo sa tiež, že v rámci žánrovej štruktúry slovenskej detskej literatúry začínajú ožívať niektoré nedostatkové žánre, napríklad žánre spoločenskej prózy pre deti a mládež, ba že práve táto próza začína znova autenticky reflektovať aktuálne psychosociálne problémy dnešných detí. Rok 2007 úspešne pokračuje v tomto trende, a tak sa popri rozprávke práve príbehy s detským hrdinom objavili v bohatšom zastúpení a v širšom problémovom diapazóne, než kedykoľvek za posledných pätnásť rokov. Pravdaže, ponor do sveta detstva či dospelovania má rozličnú hĺbku a intenzitu: od pseudokonfliktného zachytávania detských

hier cez príbehové spracovanie detských starostí a radostí až po analytický prienik do novodobých, doposiaľ najvyšš celkom okrajovo tematizovaných sociálnych látok. Novým fenoménom je v tomto žánrovom rámci aj tematický posun v spomienkovej próze; zdá sa totiž, že v tvorbe pre mládež nastal čas na literárnoumelecké vyrovnávanie sa s obdobím totalitného režimu.

V kontexte spoločenskej prózy prevládol referenčný hrdina, teda rovesník čitateľa. S ním vstupuje do príbehu každodenný všedný život. K takémuto typu príbehov možno zaradiť prózy *Tone Revajovej Denis a jeho sestry* (Slovart, il. Martina Králová) a *Lubice Suballyovej Klúčik od trinástej komnaty* (Vydavateľstvo Matice slovenskej, il. Juraj Martiška). T. Revajová ponúkla čitateľom príbehy obyčajnej panelákovskej rodiny a ich prostredníctvom vypovedá aj o sociálnych problémoch súčasnej spoločnosti (napríklad o ekonomických problémoch mladých rodín, o dôsledkoch dlhodobého zahraničného pracovného pobytu jedného z rodičov na fungovanie rodiny a pod.). Tieto problémy však zachytáva len do takej hĺbky, v akej je schop-

ný zaznamenať ich jedenástočný rozprávač. Ťaživé témy, ale aj jeho detská láska alebo formovanie vzťahu k adoptívnej sestre sú nadflahčené pre autoriku typickým humorom, ktorý je postavený na pôvabe detsky naivných názorov a komentárov. Imanentnou zložkou rozprávania dokáže byť i výchovný aspekt. Kniha Ľ. Suballyovej je zasa prázdninovým príbehom troch detí (s dominantným zástojom malej hrdinky Lidky). Bezstarostnosť prázdninového času v banskoštiavnickom prostredí sa trojici detí skomplikuje tým, že porušia zákaz vstúpiť do priestoru zaplneného vecami cudzej osoby (t.j. do rozprávkovvej „trinástej komnaty“), ba tak, ako to býva v rozprávke, si z nej dokonca bez opýtania vezmú cudziu neznámu vec. Sujeťové napätie potom vytvára nenápadná alúzia na rozprávku – vedomie prestúpenia zákazu a očakávanie nevyhnutného trestu. Trestom je v tomto prípade strata vnútorného pokoja, vzájomné podozrievanie a obavy z odhalenia tajomstva. Všetko sa napokon vysvetlí, ale v deťoch zostáva poznanie, že istú morálnu hranicu sa prekročiť nepatrí.

Život detí v súčasnom svete v posledných rokoch najsystematickejšie zaznamenávali poviedky publikované zásluhou vydavateľstva Perfekt (Poletíme za dúhou 1, 2005, Poletíme za dúhou 2, 2006). Tretí ročník poviedok z tohto vydavateľstva vyšiel pod názvom *Anjelik vo vysokej tráve* (il. kolektív žiakov Špeciálnej ZŠ vo Zvolene). Tak ako predchádzajúce ročníky, aj tentoraz poviedky tematizujú problémy, ktoré nie sú v tvorbe pre deti práve frekventované: motív smrti, problém hodnoty priateľstva, rasizmus, outsiderstvo a šikanovanie, ale nechýba ani recesia a humor. Z literárno-umeleckého hľadiska majú poviedky v jednotlivých ročníkoch zreteľne stúpajúci hodnotový trend.

Aktuálne, páľčivé životné starosti detí stvárnajú aj viaceré ďalšie príbehové prózy. **Roman Brat** vo svojej najnovšej próze *Môj anjel sa vie biť* (Mladé letá, il. Miroslav Regitko) tematizoval problém šikanovania u detí. O úzkosti zo šikanovania, o pocite ponižovanej osobnosti, ale aj o hľadaní spôsobov, ako čeliť šikane, vypovedá formou pomyselných rozhovorov rozprávača, piataka Oskara, s imaginárnym „anjeličkom – strážničkom“, ktorému dá meno Oskariel. Radu hľadá u neho, nie u rodičov, ktorým nechce pridávať starosti, alebo u učiteľky, ktorú obdivuje. Zvolený rozprávací princíp postavený na seba výpovedi a seba-reflexii rozprávača umožňuje načrtnúť psychický rozmer šikanovaného dieťaťa zvnútra, pričom jeho autenticky detský uhol videnia, vtipné vyjadrovanie a primeraná miera i funkcia nadsádzky (vo vzťahu k šikanujúcim spolužiakom) spôsobujú, že vážnosť problému sa spája s humornosťou podania. Riešenie problému (chlapec začne chodiť na karate a postaví sa svojim mučiteľom na odpor) je psychologicky presvedčivé, rovnako ako aj posolstvo o tom, že vlastnú ľudskú dôstojnosť si treba brániť.

Jednou z najzaujímavejších publikácií minulého roka je v sledovanom okruhu prózy poviedka *Slavky Liptákovej Chlapec bez mena* (vydala autorka s il. Fera Liptáka). Próza predstavuje tematickú inováciu: spracúva totiž motív života ľudí z okraja spoločnosti. Svet týchto ľudí je v próze zastúpený bezmenným chlapcom, ktorému hovoria „tento“, jeho starou matkou, ktorá mu nechce (nedokáže) prejavovať lásku, lebo „keď nikoho nemáš, nemáš za kým smútiť“, a starým otcom. Tento svet je uzavretý dovnútra, charakteristický prízemným prístupom k životu, citovou otupenosťou ako spôsobom obrany pred emocionálnymi väzbami, ktoré by mohli priniesť bo-

leť zo strát a sklamaní. Anonymita života znamená byť človekom bez osudu, byť bez osobnostnej identity. Cez drsnú prirodzenosť, s akou títo ľudia žijú, a stoickú samozrejmosť, s akou prijímajú všetko dobré i zlé, čo život prináša, sa v knihe hovorí o odcudzenosti a ľudskej opustenosti, o relativite šťastia a o hľadaní vlastnej identity. Je to azda prvá kniha v slovenskej detskej literatúre, ktorá ako leitmotív spracúva problém dieťaťa bez domova, bezprizorného a v tej súvislosti problém vnútornej opustenosti (i spustnutosti) človeka. Filozofický rozmer príbehu vzniká navrstvovaním znakovosti na využité motívy. Otvorený záver príbehu ponúka ako možnosť aj optimistickú eventualitu hrdinovho osudu a vychádza tým v ústrety detskej potrebe uspokojujúceho riešenia problému, ktoré je však v tomto prípade skutočne len jednou z možností, tou rozprávko-vo šťastnou.

V dilógii **Luba Dobrovodu Ja malkáč. Román smutno-srandovinový a Ja veľkáč. Román necenzurovaný, asi ma zabijú** (Ďateľ 2007, 2008, il. Peter Haas) sú sociálny mikropriestor (rodina, detské kamarátstva) i spoločensko-politický makropriestor (totalitný režim 50. – 60. rokov) reflektované prostredníctvom zorného uhla dieťaťa, ktoré mnohému okolo seba a v sebe nerozumie. Preto len zaznamenáva udalosti, priraduje ich k sebe a opakuje repliky či výrazy, resp. komentuje ich tak, ako to počuje od dospelých. Vytvára sa tak kontext surovosti medziľudských vzťahov, v rámci čoho cítiť bezmocnosť dieťaťa zoči-voči deformujúcim vplyvom prostredia. Spôsob rozprávania umožňuje vnímať proces, akým sa kaličí ľudská duša. Dobrovodove knihy sú drsnými obrazmi nefunkčnej rodiny, ktorými napriek detskému rozprávačovi smerujú k dospelému čitateľovi. Táto dilógia zároveň patrí k dvom

literárnym počinom roka 2007, ktoré sa metódou persifláže vyrovnávajú aj s deformovaným a absurdným svetom totalitného zriadenia, odkrývajúc obľudnosť jeho systému i tragikomickú nedôstojnosť jednotlivca v jeho mašinérii.

Druhou knihou, v ktorej sa úspešne uplatňuje persifláž so zámerom zachytiť jednak totalitnú dobu, jednak proces dievčenského dospievania, je próza **Na slepačích krídlach** (Aspekt) **Ireny Brežnej**, slovenskej autorky žijúcej vo Švajčiarsku. Prostredníctvom rozprávačky, dievčaťa z tzv. „dobrej rodiny“, aké sa v 50. rokoch minulého storočia stali spoločensky nežiaducimi, autorka presvedčivo stvárnila psychológiu dospievania zasiahnutého praktikami totality 50. rokov. Na postave otca má čitateľ možnosť vnímať osud intelektuálov odsúvaných na manuálne práce, cez postavu matky sa konkretizuje skutočnosť, ako ľahko sa dalo zmiznúť vo väzení, cez dospievajúcu protagonistku možno sledovať spôsoby vymývania detských mozgov dobovou ideológiou v škole i v masmédiách, cez stváranie sociálnych vzťahov v rodine a v širšej societe sa odkrývajú postupy a spôsoby manipulácie s ľuďmi. V podaní spomienkovo motivovanej prózy I. Brežnej má obraz života v 50. rokoch i obraz vnútornej vzbury dospievajúceho dievčaťa voči pretvárke v rodine rozmer autenticity.

Literatúra pre dospievajúcich vo forme dievčenského alebo chlapčenského románu bola v posledných dvoch desaťročiach popoluškou pôvodnej tvorby. V minulom roku bol však už dievčenský román zastúpený početnejšie. Okrem prózy I. Brežnej vyšli knihy **Paulíny Feriancovej Supertajný denník Lucie H.** (Slovart, il. Lucia Pelikantová), **Martiny Solčanskej Aprílové dievča** (Ikar) a **Zuzky Šulajovej Džínsový denník** (Slovenský spisovateľ). V prípadoch

týchto debutantiek máme do činenia s konvenčnejším typom dievčenskej literatúry, pridržiavajúcej sa viac-menej jednotnej schémy: končia sa prázdniny (prípadne sa k nim naopak schyluje) a hrdinka sa chystá do novej (strednej) školy (alebo očakáva prázdniny). Za tak trochu dramatických okolností stretne „úžasného“ chlapca, ktorý je – ako sa neskôr ukáže – najlepším kamarátom jej suseda (kamaráta) a napokon sa z neho vyklúje spolužiak a prvá láska. Celá love story je popretkávaná úspechmi a neúspechmi v škole, striedavou pohodou a napätím v rodine. Denníkovo koncipované romány P. Feriancovej a Z. Šulajovej zotrávajú na úrovni miestami trochu naivného, v každom prípade jednostranného „naháňania“ vysneného chlapca (aby si napokon on a ona pad-

li do náručia). M. Solčanská sa nie neúspešne pokúsila osadiť trampoty svojej hrdinky s láskou aj do spoločenského kontextu (nihilistické životné postoje „zlatej“ mládeže, morálka vysokopostavených) a vcelku presvedčivo stvárnila nielen prvú lásku, ale aj prvé sklamanie. Na rozdiel od Feriancovej a Šulajovej, ktoré vo svojich prózach redukovali život dospelujúcich dievčat v podstate len na vzťah k druhému pohlaviu a príbeh ukončili happy endom, Solčanská sa teda o krok priblížila k tej podobe dievčenského románu, ktorá prekračuje konvenčnú šablónu žánru smerom k spoločenskej próze (akú bezpochyby predstavuje napr. spomínaný román I. Brežnej). Štylisticky sú však tieto romány kultivované, čo, žiaľ, v súčasnosti nie je vždy samozrejmá.

ALENA WAGNEROVÁ/ Rozprávky štrbavej opičky

Bohatšie zastúpenie mala na slovenské pomery aj dobrodružne ladená próza. Zaujímavým úkazom je fakt, že tvorcami tejto prózy sú napospol ženské autorky, ktoré v dvoch prípadoch použili v príbehu prvky vedeckej fantastiky. Takto je to v dobrodružno-fantastickom románe **Betky Palackovej Priatelia Aragonitu** (Slovart). V rámci prázdninového príbehu s pomerne výrazným zastúpením znakov prózy zo života dospievajúcich sa fantastický motív viaže na nápad, že na svete žijú ľudia obdarení zvláštnymi schopnosťami (schopnosťou lietať, komunikovať so zvieratami, so zemou, s rastlinami a pod.). Tajomstvo existencie a pôvodu takýchto ľudí aj skutočnosť, že ich neobyčajné vlastnosti súvisia s aragonitom, vypátrajú v príbehu prázdnin dvaja takto „postihnutí“ dospievajúci chlapci. Ako vieme, v prípade vedeckofantastickej prózy je dôležitý pravdepodobnostný rozmer v zmysle logiky rozvinutia nápadu. Palacková sa tejto úlohy zhostila vcelku šikovne s použitím primeraných indícií (zriedkavosť aragonitových jaskýň, neobyčajná farba očí hrdinov, fakt mimoriadnej miery empatie vo vzťahu niektorých ľudí k živým a neživým prírodninám, odmetaforizovaný význam frazeologizmov využitý ako dôkaz, faktické jestvovanie meteoritov a pod.). Problémom románu je zdĺhavý, opisnými pasážami zaťažený rozbeh sujetu; dynamika príbehu sa zvyšuje až v poslednej tretine textu. Aj **Katarína Petkaničová** vo svojej druhej dobrodružnej próze pre deti *Africkí draci* (Vydavateľstvo Miroslava Demáka ESA, il. Vladimír Kardelis) použila sci-fi prvok. Exotika príbehu je zabezpečená jeho priestorovou lokalizáciou do Sudánu, kam rodina s dvoma chlapcami odchádza za prácou. Od príchodu na africký kontinent sprevádza deti tajomnosť a záhady, ktoré napokon vyús-

tia do nie celkom dobrovoľného pobytu u nomádov a do magickej úlohy pre Afričanov vypestovať s pomocou nomádskeho šamana a jeho vnučky rastlinu, ktorá nakŕmi hladujúcich, a stvorí troch drakov, ktorí budú požírať škodlivý hmyz a kobyľky. Príťažlivú atmosféru a napätie dodáva príbehu autentická znalosť Afriky, domorodej kultúry (autorka tam prežila niekoľko rokov). Prekážajú však nefunkčné opisy, zaťažujúce text deskriptívnosťou, a viaceré naivné zauzlenia. Sci-fi prvok (t.j. vypestovanie rastliny a drakov) je značne pritiahnutý za vlasy.

Mladším tínedžerom je určený aj dobrodružný príbeh **Ludmily Mičekovej Na mori s Horáčom Nelsonom** (Vydavateľstvo Motýľ, il. autorka). Prázdninové zážitky dvoch súrodencov a ich psa Horáca Nelsona sú spojené s plavbou po Jadranskom mori, v rámci ktorej chlapci v prvej časti knihy odhalia miestneho zlodeja, v druhej časti zasa pašerákov drog. Aj v tomto prípade sa čitateľ stretne so zjednodušenými sujetovými postupmi, naivitou dospelých postáv i s priehľadnosťou dejových zauzlení. Ale vďaka dejovej dynamike a sujetovému napätiu sa kniha môže stretnúť so živým záujmom mladších čitateľov.

Pri próze **Márie T. Letáckovej Kamaráti od Sovej skaly** (Trnava, Dobrá kniha, il. Pavol Čisárik) treba podtitul „dobrodružný román“ vnímať ako označenie poklesnutého žánru. Román je totiž neorganickým sklbením postupov dobrodružnej literatúry (westernového, indiánskeho typu a pod.), sentimentálnej prózy a kresťanského didakticko-moralizujúceho príbehu. K sentimentálno-dobrodružnej próze historickej orientácie, ktorá nemá ďaleko od gýča, možno napokon priradiť román **Zuzany Kuglovej Rytier a zbrojnoš** (Vydavateľstvo

Spolku slovenských spisovateľov, il. Daniela Boboková).

Najbohatšie zastúpeným žánrom bola aj v roku 2007 rozprávka, do ktorej textami rozmanitých hodnôt a žánrových podôb prispeli známi aj debutujúci autori. Spoľahlivým profesionálnym výkonom v tomto žánri je najnovšia próza **Gabriely Futovej** *Štyri kosti pre Flipra* (Prešov, Slniečkovo, il. Miro Regitko). Ani z tejto knihy sa nestratila pre autorku príznačná schopnosť zachytiť v ľahko humornej podobe realitu všedného dňa. Rámec príbehu tvorí prázdninový čas, ktorý mladá rodina s dcérou Dadou a pudlíkom Fliprom prežije u starých rodičov na dedine. Rozprávkový rozmer vnáša do príbehu animálny rozprávač, nazerajúci na svet cez túžby a potreby svojej psej prirodzenosti. Tento uhol pohľadu je zdrojom vtipných paralel medzi psím videním a detsky naivným pohľadom, zábavných paradoxov, ku ktorým dochádza pri stretnutí animálneho a ľudského sveta, napokon aj podarených situácií, ktoré v rodine prítomnosť psa vyvolá a ktoré pes zažije pri poznávaní preňho dovtedy neznámeho vidieckeho sveta. Futová je rodená rozprávačka: rozpráva zaujímavovo a ľahko, príbeh graduje k dramatickej pointe, a tak celkom určite ani táto próza nebude mať o čitateľov núdzu. Štvrtý diel svojej strigônskej „ságy“ vydal **Július Balco** s názvom *Strigôňov školský rok* (Regent, il. Svetozár Mydlo). Tentoraz sa zasa vrátil k hutným rozprávkovým udalostiam prvých dvoch zväzkov, bez nápadnejšej alegorizácie. Sústredil sa na epické podanie láskyplného vzťahu strigôňa k vnučke – dievčičke, v ktorom cez štylizovanú drsnosť presvitá jeho dobré srdce. Pôvabne nekomplikované príbehy, okorenené magickým rozmerom protagonistu, malých čitateľov celkom určite potešia. Rovnako ich poteší a rozvese-

lí aj nová, v poradí už štvrtá knižka **Alžbety Verešpejovej** *Neplechý školníčky Agneše* (Mladé letá, il. Katarína Ilkovičová). A. Verešpejová rozvíja dobrú tradíciu zábavnej koncepcie detskej literatúry. Má vytvorený vlastný model modernej rozprávky, ktorý od knižky ku knižke zdokonaľuje. Čo je preň charakteristické: Predovšetkým akčnosť príbehu spojená so situačnou komikou a nonsensovým podložením sujetu i jednotlivých gagov (v tomto prípade je motorom sujetového konfliktu zaniatený vzťah školníčky k vlastnému povolaniu, z ktorého vyplynie úsilie zabrániť príchodu prázdnin a odchodu detí zo školy; preto prázdniny ukradne a schová). Do takto stavaného sujetu sa hodí groteskný profil hrdinov a veselú atmosféru rozprávok dotvára napokon autorkin zmysel pre jazykovú komiku, dramatickú akciu a nápadité „rekvizity“ príbehu. V konečnom dôsledku vznikajú tak diela, ktoré sú veselé, akčné, vhodné na dramatické stvárnenie. Podobné kvality má aj vydatený debut **Petra Gibeya** v detskej literatúre, rozprávkový triptych *Byť dráčkikom je úžasné!* (Vydavateľstvo Matice slovenskej, il. Zuzana Bruncková). Autor vytvoril čosi ako rodinnú ságu o drakoch, v rámci ktorej dôvtipne využil parodické postupy. Konanie drakov a ich správanie dostalo komický rozmer. Aj P. Gibey teda prispel do kontextu detskej literatúry akčnou rozprávkou nenáročného zábavného typu.

Druhá rozprávková knižka **Petra Karpinského** pre deti *Rozprávky z múzea záhad a tajomstiev* (Mladé letá, il. Ľubomír Guman) potvrdila, že autor patrí k najvýraznejším talentom v slovenskej detskej literatúre posledných rokov. Jeho príbehy majú všetky príznaky dobrej prózy pre deti: sú epické, ale nie lacno akčné; majú potrebnú dávku napätia a tajomnosti, ale neutiekajú sa k triviam

lite; predkladajú čitateľovi záhady, ale k ich riešeniu mu zároveň ponúkajú indície, takže čitateľ má dobrý pocit, že je schopný anticipovať príčinu záhady a úspešne ju vyriešiť, pričom však zostáva do konca v napätí. Vtipnosť textu je výsledkom originálnych nápadov, sujetových postupov, ale aj funkčnej komiky. Rozprávača (Radoslava Šalamúna, správca múzea a milovníka záhad) a časopriestorový rámec príbehov (múzeum, do ktorého sa v jednom upršanom dni počas prehliadky mestečka ukryjú pred dažďom turisti) využil na vytvorenie intímnej atmosféry ja-vám-rozprávania. Príbehy sú motivované čudесnými, vynaliezavo vymyslenými exponátmi: stolička, ktorá kope a zvíťazí na konských dostihoch, rýchlik, ktorý sa bojí myši v tuneli, perina, ktorá cvičí, lebo chce byť štíhla, duch, ktorý sa bojí, bosorka, ktorá vďaka svojej skleróze spôsobí starosti ľuďom z mestečka, socha, ktorá sa hanbí pred ľudskými pohľadmi a pod. Na tomto základe dokázal Karpinský vytvoriť invenčné a zmysluplné rozprávanie, z ktorého cítiť, že ako autor má potešenie z tvorby textu, zo slobodnej fantázie a mystifikácie čitateľa. Z jeho rozprávok má zážitok a pôžitok nielen detský, ale aj dospelý čitateľ. V povedomí detí zároveň nenápadne utvrdzuje pozitívne etické hodnoty.

Skúsený rozprávkár **Ján Uličiansky** a debutujúci prozaik **Peter Palik** vytvorili v tandeme knihu s názvom *Rozprávky z palety. Osem farebných príbehov* (Vydavateľstvo Matice slovenskej). Farebná tematika sa tu stala základom textovej i výtvarnej koncepcie príbehov a hravej imaginácie; každý z ôsmich príbehov má svojho osobitného ilustrátora (Katarína Ilkovičová, Martina Rozinajová, Martina Matlovičová, Kata Slaninková, Miriam Onderíková, Tomáš Klepoch, Jana Stankovianska, Juraj Balogh a na

obálke Miloš Kopták). V textovej rovine Peter Palik ponúkol príbeh na tému fariieb fialovej (Violka Fialka), ružovej (Rózo Mak a jeho ružové sako), bielej (Bie-la rozprávka) a zelenej (Stromy Vincka

JURAJ MARTIŠKA/ Kľúčik od trinástej komnaty

Zelienku), Ján Uličiansky zasa spracoval farbu červenú (Ulica Jána Červeného), pieskovú (Pieskové zrnko), modrú (Modré z neba) a čiernu (Čierny pasažier). Okrem invenčnej práce s farebnosťou si príbehy zároveň zachovávajú zmysluplný významový plán. Majú v sebe prvok záhadnosti, dobrodružnosti, dobre odhadnutej, z hľadiska logiky príbehu funkčnej miery nonsensu a profesionálnej rozprávačskej úrovne.

Dôraz na významový plán je charakteristický pre rozprávky s duchovným nábojom, k akým patrí nová knižka **Jozefa Kollára Majusov najoblúbenejší gombík** (Regent, il. Viktor Csiba). Kollárova kniha obohacuje tematický diapazón súčasnej prózy pre deti o motív smrti. Autor ho spracoval prostredníctvom príbehov – podobenstiev, pomocou ktorých sa chlapec vyrovnáva so stratou matky a životom bez nej. Cez jednotlivé udalosti a komunikáciu s otcom si formuje názor na podstatu a hodnotu duchovného bohatstva. V Kollárových rozprávkach je čitateľný didaktický aspekt a miestami získava nadvládu nad estetickým princípom. Posolstvo knihy a jej symbolika sú pôsobivé, ale k sémantickej „okružlosti“ príbehu chýba väčšia kohéznosť motívov.

Do kategórie prózy s didaktickým akcentom patrí aj viacero ďalších titulov z minuloročnej produkcie. Za esteticky najzaujímavejší z nich možno považovať knižný debut **Branislava Jobusa Láskavé rozprávky** (Legenda Trnava, il. Igor Drevenec, 1. vyd. ešte r. 2006). Kniha je koncipovaná ako snové putovanie hrdinu po rozprávkovom priestore v sprievode víly Agapé (t.j. všeobjímajúcej lásky, resp. niekoho, kto uvádza do úžasu). Priestor rozprávok má podobu päťposchodovej budovy, v ktorej sídli dvadsaťjeden dcér tejto víly a každá z nich predstaví vo svojej rozprávke

jednu podobu lásky – od lásky k cestovaniu cez lásku k (samo)chvále, športu, umeniu, prírode či zvieratám až po lásku k ľuďom. Nápad konkretizovať modifikácie tejto emócie v niekedy vtipnejších, inokedy menej nápaditých príbehoch je zaujímavý. Ale prechody od rozprávky k rozprávke sú pomerne stereotypné, didaktický rozmer viacerých textov je explicitnejší, než je pre umenie primerané, a jazykovo-štylistická úroveň textu by miestami zniesla vyššiu mieru kultivovanosti. Mnohé rozprávky z tejto knihy však môžu poslúžiť ako vtipné, zaujímavé a aj múdre čítanie v rámci etickej výchovy.

Esteticky modulovaný didaktický utilitarizmus charakterizuje debuty **Bibiany Ondrejkovej Rozprávky o dievčinke Julinke** (Evitapress, il. Denisa Lehocká a Boris Ondreička) a **Silvie Havelkovej Rozprávky z trávy** (vydané vo vlastnom náklade, il. autorka a Veronika Merceľová). B. Ondrejková porozprávala udalosti zo života malej Julinky ako rozprávkové exemplá, prostredníctvom ktorých sa konkretizujú žiaduce a nežiaduce formy detského správania. Pokúsila sa pritom o interaktívny prvok: deti si spolu s rodičmi môžu knihu výtvarne dotvoriť, čitateľ je aktivizovaný otázkami v texte (hoci tie sú väčšinou dosť triviálne) a pod. Vcelku kultivovane porozprávané príbehy majú v sebe dávku čohosi, čo by sa dalo nazvať komerčnou „noblesou“ spoločenskej smotánky. Didaktické ambície próz S. Havelkovej sú zreteľné už z kompozičného a žánrového riešenia knihy: každá z tridsaťjeden kapitol je zložená z dvoch žánrovo odlišných častí zjednotených spoločnou témou (vybraný druh hmyzu). Prvá časť kapitoly je rozprávková a odpovedá na latentnú otázku, „ako je to“ alebo „prečo je to tak“ s určitým druhom hmyzu, druhá časť je explicitne uvedená otáz-

kou „A ako je to naozaj?“ a ponúka vecnú informáciu o vybranom živočíchovi. Ibaže beletristické texty potrebovali buď veľmi dobrého redaktora, alebo ešte dozrieť – zostali totiž poznamenané amatérizmom; vecné texty zasa potrebovali dôkladnú jazykovo-štylistickú úpravu.

Rozprávky **Štefana Štukovského** *Medveď Mudro záhradníkom* (Vydavateľ Svetozár Štefan Štukovský, il. Jarmila Dicová-Ondrejková) a **Aleny Máčajovej** *Dlhonosánik a víla Zubadielka. Rozprávky z lesa* (Vydavateľstvo Motýľ, il. Adriana Biskupičová) zastupujú triviálny model žánru, charakteristický konvenčnými motívmi, amatérsky aplikovaným antropomorfizmom, klišéovitou idylickosťou a ťažkopádnymi dialógmi.

Kontext čítania pre malých čitateľov obohatili niektoré reedície. Ponuku poviedok o deťoch rozšírilo nové vydanie knižky **Jany Šrámkovej** *Rozprávky štrbavej opičky* (Mladé letá, il. Alena Wagnerová). V edícii Prvá kniha dostali tak predškóľáci a prvočitatelia príbehy, ktoré nezostarli napriek temer dvom desaťročiam od prvého vydania. Ich pôvab spočíva jednak v spôsobe, akým navzájom korešponduje poviedkový a rozprávkový žánrový komponent pri riešení detských starostí protagonistky, jednak v autentickosti detského sveta a v živej detskej reči. Kontext autorských rozprávok zasa rozšíril výber z tvorby **Vlada Bednára** *Kam ma nohy viedli* (Q111, il. Kristína Šimková). Ponúka to najlepšie z Bednárových rozprávkových kníh z 80. rokov minulého storočia *Moje najobľúbenejšie zvieratá*, *Hubárske rozprávky* a *Čo mi kvety natárali*.

Na rozdiel od minulých rokov menej zastúpené boli knihy folklórnych rozprávok a povestí. Z Dobšinského tvorby vybrala **Jana Pácalová** osem známejších i menej známych látok založených na sujete ťažkej skúšky a pod názvom *Roz-*

právky o tom, ako si zaslúžiť princeznú (Belimex, il. Martin Mrva) ich ponúkla deťom v podobe, ktorá pripomína kultivované podanie M. Ďuríčkovej. Kniha je pilotným výberom zo zamýšľanej série tematicky orientovaných prerozprávání rozprávkových príbehov P. Dobšinského. Rozprávky z kysuckého regiónu vydal **Jozef Marec** s názvom *Vili víly vence* (Žilina, Artis Omnis, il. Michaela Veličková). Mytologické látky o vílach sú na rozdiel od jeho predchádzajúcej knižky *Podľme sa báť. Kysucké rozprávky pre malých aj veľkých* (Artis Omnis, 2006, il. Michaela Veličková) tentoraz dôkladnejšie zliterárnené. Nedá sa však povedať, že by im to pridalo na umeleckosti, skôr to uberá látkam na originalite. V prvej Marecovej knihe sú totiž regionálne rozprávko-povestové látky usporiadané do šiestich tematických blokov (o hadoch, o smrti a duchoch, o svetlonosoch, o sotone, o vodníkoch a o vílach). Išlo napospol o démonologické rozprávky, vo väčšine prípadov s prvkami povesti, prípadne aj s didaktickou ambíciou. Príťažlivosť prvej Marecovej knihy spočívala nie v literárnom stvárnení, ale v zaujímavosti a originalite vlastných rozprávkových látok. Aj vecne informačné texty o jednotlivých nadprirodzených bytostiach, uvádzajúce každý tematický blok, prispeli k zaujímavosti publikácie, hoci literárne zostávali mnohé príbehy nedotiahnuté. Marecova nová kniha o vílach stratila originalitu a svojím charakterom sa priblížila k romantizujúcim, žánrovo nevyhraneným rozprávkam.

Poveť je v posledných rokoch pravidelne zastúpená niekoľkými zväzkami vydanými vo Vydavateľstve Matice slovenskej v rámci projektu *Povestová mapa Slovenska*. V roku 2007 takto vyšla zbierka povestí **Hany Koškovej** *Mara medvedia. Povesti a legendy z Novohradu* (il.

Jana Hrčková-Stankovianska) a zbierka **Zuzany Kuglerovej** *Kliatba kožušníkovej vdovy. Staré povesti zo Žiliny* (il. Bystrík Vančo). Povesti H. Koškovej sú cenné organickým sklbením starostlivej literárnej úpravy s dodržaním štruktúrneho profilu žánru, vrátane zachovania znakov jeho pôvodne „spravodajskej“ funkcie. Čitateľovi teda ponúkajú kvalitný, žánrovo čistý epický príbeh aj základnú informáciu o historických prameňoch, o ktoré sa autorka oprela. Látky sú autentické a v mnohých prípadoch objavné. V publikácii Zuzany Kuglerovej je literárne adaptovanie povestových látok spojené s postupmi charakteristickými pre historicko-romantickú sentimentalizujúcu prózu.

Osobitnú skupinu každoročne predstavujú tie knihy, ktoré mladým čitateľom ponúkajú estetizovane spracované poznanie. V minulom roku vyšlo päť takýchto titulov. **Ján Uličiansky** ako autor s bohatou bábkarskou skúsenosťou sústredil do knihy *Tri hádanky (o bábkovom divadle)* (Perfekt – VŠMU, il. Peter Čisárik) eseje, ktoré sú metaforickým vyjadrením pojmov, vzťahov, asociácií týkajúcich sa bábkového divadla. Jeho reflexie o zmysle, význame, pôvabe, rekvizitách bábkového divadla sú metaforicky mnohoznačné, a ako to je pre metaforu príznačné, paradoxne práve pre túto nejednoznačnosť veľmi presne, s nákazlivým vnútorným zaujatím vyjadrujú, čo je a čo nie je bábkové divadlo.

Iný spôsob subjektivizácie faktov je charakteristický pre **Petra Glocka**. Po knihe *Rozprávkar a Rozprávnička* zostal aj publikáciou *Tri lásky Terézie Vansovej* (Perfekt, il. Darina Dobrovodská-Berková) v rodnom gemerskom regióne. V *Glockovej* modifikácii biografického žánru sa pozornosť sústreďuje na situáciu postavy konfrontovanej s inou postavou cez jej hlavný životný problém.

Vansovej osobnostným problémom je zmysel života, konfrontovaný prostredníctvom troch postáv: švagra Pavla Dobšinského, muža Jána Vansu a mŕtveho syna Ludovíta. Biografické ja-rozprávajúce kombinuje fikciu a fakty a žáner posúva do pozície štylizovanej pseudo-autobiografie. Biografické fakty takouto štylizáciou získavajú vysokú mieru subjektivity, ktorá na jednej strane prehľbuje emocionálny (až sentimentálny) rozmer rozprávania, na druhej však zahmlieva faktografickú korektnosť a čitateľa vo vzťahu k faktom zneistuje. Naračný proces vyznieva ako proces rekonštrukcie vlastnej identity postavy, čo môže mať opäť ambivalentný účinok: vnútorný svet postavy síce pôsobí autentickjšie, ale z hľadiska dôveryhodnosti faktov prispieva k spomínanému zneistovaniu čitateľa. Vysoká miera expresivity vyúsťuje napokon do dominantnosti štýlu nad obsahom výpovede. Dôsledkom takéhoto postupu je seba reprodukcia rozprávača a s tým súvisiaci rétorický verbalizmus.

Literárne ambície (a aj reálnu literárnu hodnotu) majú dve publikácie „funkčnej“ literatúry, zamerané na pomoc detskému čitateľovi pri zvládaní cudzieho jazyka. Drobná próza **Jany Bodnárovej** *Ako sa Ema prestala báť* (Vydavateľstvo Modré na bielom, il. Martina Rozinajová) má charakter obrázkovej knižky. Vyšla v slovensko-francúzskej a česko-anglickej jazykovej mutácii. Žánrovo predstavuje poviedku o dievčatku, ktoré prekonalo svoj strach, keď bolo treba zachrániť zraneného psíka. Text je prispôsobený pragmatickému účelu: sujet je jednoduchý, základné pojmy sú zvýraznené a zmysel jednotlivých krátkych sekvencií konkretizujú aj ilustrácie. Na prebale paperbackovej publikácie je uvedených niekoľko metodických nápadov na možné didaktické využitie textu. Podobne nekomplikovaná je aj rozpráv-

KATARÍNA ILKOVIČOVÁ/ *Neplechy školníčky Agneše*

ka **Veroniky Belver** *Velké dobrodružstvo dvou malých kanárikov* (Papage-
no, il. Andrea Štefančíková), koncipova-
ná ako „dvojazyčná slovensko- anglická
rozprávka“. Animovaný príbeh o dvoch
kanárikoch, ktoré uletia z kletky, ale na-
pokon sa šťastlivo stretnú so svojou ma-
jiteľkou, má príjemnú atmosféru, ideu
priateľstva a radosť z dobrodružného
poznávania nových vecí. Zásluhou line-
árneho sujetu, komorného počtu postáv
a prehľadnej kompozície je aj v angličti-
ne dobre zrozumiteľná.

Základom ďalších dvoch publikácií je
tvorivá práca so slovom. *Výlety tety Ety*
(Vydavateľstvo MS, il. Ján Valter) **Jozefa**
Pavloviča sú ďalšou autorovou publiká-
ciou zameranou na epizované, zaujíma-
vé vykladanie etymológie slov. Tentoraz
sa sústreďuje na slová synonymné, ho-
monymné alebo vytvorené paronomá-
ziou. Hra so slovami ako autorský zá-
mer knihy **Jakuba Bernarda** *Slovíčko-
vo* (ORMAN, il. Ivan Popovič) nevyšiel
najlepšie. Nejde iba o to, že popri vtip-
ných nápadoch sú pomerne časté aj ná-

pady triviálne. Prekáža skôr to, že slovo tvorba, na ktorej je text postavený, je nesystémová, náhodná, mnohokrát násilná voči jazyku. Hoci ide o recesiu, predsa len by sa žiadala vyššia miera tvorivej „disciplíny“ a rešpektovania odvodzovacieho a pomenúvacieho systému slovenského jazyka, najmä ak mal autor v úmysle vytvoriť Slovíčkovo ako svojrázny a vtipný epický priestor vybudovaný z pomenovaní. A nechcené pravopisné chyby do takto koncipovaného textu nepatria už vôbec.

Pozrime sa napokon na minuloročnú žatvu v oblasti poézie pre deti a mládež. Nebola bohatá, ale zasa ani celkom chudobná. Aj keď nepriniesla nijaké výrazné prekvapenie, potvrdila prítomnosť mladého básnika: svoju druhú básnickú zbierku pre deti *Kamienky pri ceste* (Prešov, Vydavateľstvo Michala Vaška, il. Ján Bartko) publikoval totiž **Valentín Šefčík**. Tento básnik nerezignoval na obligátnu jazykovú hravosť súčasnej detskej poézie, ale používa ju uvážene a veľmi funkčne. Korešponduje to so zmysluplnosťou jeho básnickej výpovede a s prirodzenou ľahkosťou, s akou plynú jeho verše. Šefčíkove básne sú reflexívne i náladové momenty dotýkajúce sa vecí, ľudí, okamihov života, hodnôt, prírody. Jeho poézia má v sebe zakódovaný latentný rozmer zodpovednosti voči životu, je imaginatívna, jemná a zároveň hravá, má však aj svoje vážne a melancholické polohy. Napája sa zo zdrojov vlastnej pamäti detstva a zároveň nazerá na svet zo zorného uhla, aký je blízky deťom tesne predpubertálneho a ranopubertálneho veku. Je to teda poézia určená tej kategórii mladých čitateľov, pre ktorú sa dnes pôvodná poézia takmer nepíše. Verše V. Šefčíka patria k tomu najlepšiemu, čo v básnickej tvorbe pre deti v posledných rokoch vyšlo. V tomto smere

sa k nemu pridružujú aj dve v podstate reedície: nové vydanie básnickej zbierky **Tomáša Janovica** *Drevený tato* (Marenčin PT, il. Martina Matlovičová) a „dvoj-spev“ kongeniálnych básnikov **Milana Rúfusa** a **Františka Hrubína** (v preklade M. Rúfusa) vo výbere veršov pre deti *Hrnček, var!* (Buvik, il. Maja Dusíková, Stanislav Dusík).

Veršovanú tvorbu pre najmenších obohatil **Ján Navrátil** básnickou zbierkou *Maličká básnička* (Buvik, il. Veronika Cabadajová). Ide o vydarený výber z autorovej staršej tvorby. Riekankovo ladené básne majú bohatú, ale dieťaťu zrozumiteľnú obraznosť a popritom nestrácajú väzbu na realitu. Ich hravosť je deťom blízka. Podobné kvality má aj básnická zbierka **Borisa Droppu** *Sovie múdroslovie* (Vydavateľstvo DAXE, il. Svetozár Mydlo). Časť zbierky je motivovaná ročnými obdobiami, iná časť zasa hudobnými nástrojmi alebo fragmentmi piesní, inak sú básne tematicky a stavebne rôznorodé. Básnická zbierka **Štefana Moravčíka** *Jakubovca Alenka v krajine bodliakov* (Bratislava, NEBOJSA, il. Alenka Moravčíková) je ukážkou známeho „moravčíkovského“ slovného ekvilibrizmu a do súčasného kontextu neprináša nič neobvyklého.

Poézia pre dospelievajúcich zostala aj v roku 2007 na okraji (či skôr za okrajom?) pozornosti. Aspoň čiastočne vyplňa priepasť v tejto oblasti súbor veršov, textov a aforizmov o láske **Kamila Peteraja** *Čo sa šeptá dievčatám* (Ikar, ilustrované fotografiami autora). Z jeho dielne vyšla obsahovo i adjustážou vskutku atraktívna publikácia.

Vráťme sa na záver k východiskám našej úvahy: rok 2007 v pôvodnej literárnej tvorbe pre deti a mládež potvrdil jej pozitívne smerovanie. Zostáva len dúfať, že kurz, ktorý táto literatúra nabrala, potrvá i v nasledujúcich rokoch.